

คู่มือการพัฒนา ต้นแบบโรงเรียนและองค์กร ที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อม ด้านอาหารเพื่อสุขภาพ:

โดย มูลนิธิชีวิตไท (Local Act)
สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

คำนำ

มูลนิธิชีวิตไท (Local Act) เป็นองค์กรที่ดำเนินงานเพื่อส่งเสริมศักยภาพเกษตรกรที่มีภาระหนี้สินมาอย่างยาวนานนับสิบปี รวมทั้งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรอย่างครบวงจรทั้งการผลิต การตลาด และการบริโภค ตามห่วงโซ่อุปทานเพื่อนำไปสู่การบรรเทาภาระหนี้สินของเกษตรกรที่มีสาเหตุหลักมาจากการมีต้นทุนการผลิตที่สูงและราคาผลผลิตตกต่ำลง ที่สำคัญเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร สร้างคุณภาพและความปลอดภัยของอาหาร และส่งเสริมการบริโภคอาหารที่ได้โภชนาการเหมาะสมตามวัย นำไปสู่พฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพอย่างสมดุล และลดภาระผลกระทบจากการเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรังได้ในที่สุด

คู่มือการพัฒนาต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพะ ได้จัดทำขึ้นภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพชาวนา เพื่อสร้างแหล่งอาหารปลอดภัยและสุขภาพที่ดีของชุมชนชาวนาและผู้บริโภค ที่มีการดำเนินงานระหว่างเดือนพฤษภาคม 2564 ถึงเมษายน

2565 เพื่อรวบรวมกระบวนการพัฒนาต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัด
ปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ ที่ทางมูลนิธิฯ ได้มีความพยายาม
บูรณาการดำเนินงานควบคู่กับการส่งเสริมเกษตรกรให้ปรับเปลี่ยนการผลิต
สู่เกษตรอินทรีย์ รวมทั้งเชื่อมโยงเกษตรกรกับผู้บริโภคทั้งภายในชุมชนและ
ภายนอกชุมชน เพื่อนำไปสู่การเป็นชุมชนอาหารสุขภาวะที่มีการเกื้อกูลกัน
อยู่ภายในชุมชนเป็นสำคัญ

มูลนิธิฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบโรงเรียน
และองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะนี้ จะเป็น
ประโยชน์ต่อผู้ที่ต้องการนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาโรงเรียนและ
องค์กรต้นแบบที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะในโอกาส
ต่อไป

มูลนิธิชีวิตไท (Local Act)

สารบัญ

ส่วนที่ 1	หน้า
1.1 หลักการและเหตุผล	5
1.2 วัตถุประสงค์ในการจัดทำคู่มือ	8
1.3 ประโยชน์ที่จะได้รับ	8
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ	9
1.5 วิธีการศึกษา	9
 ส่วนที่ 2	
บริบท/ลักษณะสำคัญของพื้นที่เป้าหมาย	10
 ส่วนที่ 3	
กระบวนการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ	14
3.1 แนวคิดการพัฒนาต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ	14
3.2 กระบวนการ วิธีการและเครื่องมือในการพัฒนาต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ	16
 ส่วนที่ 4	
ผลที่เกิดจากกระบวนการพัฒนาต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ	30
 ส่วนที่ 5	
ปัจจัยเอื้อ/ข้อจำกัด/ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาต่อเนื่อง	40

ส่วนที่

1

ที่มาของการจัดทำคู่มือ

1.1 หลักการและเหตุผล

มูลนิธิชีวิตไท (Local Act) ได้จัดทำโครงการ “พัฒนาศักยภาพชาวนาเพื่อสร้างแหล่งอาหารปลอดภัยและสุขภาวะที่ดีของชุมชนชาวนาและผู้บริโภค” ขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณดำเนินการจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ให้ดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ. 2564 – 2565 เพื่อพัฒนาศักยภาพเกษตรกรให้เกิดระบบการผลิตอาหารที่ยั่งยืนและมีแหล่งอาหารปลอดภัยเพื่อการบริโภคในชุมชน

การส่งเสริมให้เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่เกษตรอินทรีย์นั้น ต้องดำเนินการควบคู่กับการส่งเสริมให้เกิดการบริโภคผลผลิตปลอดภัยในพื้นที่เป้าหมายไปพร้อมกัน นอกจากเป็นการทำให้ผู้บริโภคในชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารปลอดภัยและนำไปสู่การมีสุขภาพดีแล้ว ยังเป็นการรองรับผลผลิตของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนสู่การผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ อีกทั้งยังเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาการขยายผลผลิตในท้องถิ่นได้อีกวิธีการหนึ่ง ซึ่งการเชื่อมโยงผลผลิตของเกษตรกรสู่ผู้บริโภคภายในท้องถิ่นอย่างทั่วถึง เกื้อกูลกันและกันจะนำไปสู่การเป็นชุมชนสุขภาวะ และเกิดการพึ่งพาตนเองของชุมชน

“โรงเรียน” เป็นอีกหนึ่งผู้บริโภคเชิงสถาบันภายในชุมชน ที่โครงการเล็งเห็นความสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการสร้างปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพ และเป็นการส่งเสริมให้เกิดการบริโภคอาหารปลอดภัย ทั้งที่มี **การผลิตขึ้นเองภายในโรงเรียน** และมีการรับซื้อจากเกษตรกรผู้ผลิตในชุมชน นอกจากนี้โรงเรียนยังเป็นสถานศึกษาที่สอนให้เด็กได้มีความรู้และเติบโตไปอย่างมีคุณภาพ การทำกิจกรรมด้านการส่งเสริมการบริโภคพืช ผัก ผลไม้ การบูรณาการเข้าไปในระบบการเรียนการสอน และการนำพืช ผัก ผลไม้ ปลอดภัยเข้าสู่ครัวโรงเรียน ล้วนเป็นการส่งเสริมให้เกิดการบริโภคอาหารปลอดภัยตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการปลูกฝังสุขลักษณะนิสัยในการบริโภคอาหารปลอดภัย ถูกต้อง และเหมาะสม ไม่ว่าจะอยู่ที่โรงเรียนหรือที่บ้าน ซึ่งนำไปสู่การมีสุขภาพดีได้ในที่สุด

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) เป็นอีกองค์กรหนึ่ง ที่โครงการเล็งเห็นความสำคัญในการทำงานเพื่อผลักดันให้เกิดนโยบายการบริโภคผักผลไม้และการบริโภคปลอดภัย เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมสุขภาพแก่ประชาชนในพื้นที่ เพื่อลดการเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ซึ่งเป็นภารกิจหลักของรพ.สต.ในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ

ประสบการณ์การดำเนินงานเพื่อพัฒนาต้นแบบโรงเรียนจำนวน 7 แห่ง และ รพ.สต. 1 แห่ง เพื่อส่งเสริมให้มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพที่ผ่านมา โครงการได้ใช้ชุดกระบวนการพัฒนาต้นแบบที่คล้ายคลึงกันในแต่ละปี ซึ่งถือได้ว่าเป็นชุดกระบวนการทำงานที่สามารถนำมาใช้กับองค์กรต่าง ๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือองค์กรประเภทอื่นในพื้นที่ เป็นชุดกระบวนการพัฒนาต้นแบบด้านการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพอย่างง่าย ไม่มีความซับซ้อน แต่กลับได้ผลการดำเนินงานตามเป้าหมายที่วางไว้

โดยโครงการได้ใช้ชุดกระบวนการทำงานกับโรงเรียนและรพ.สต. ด้วยการส่งเสริมให้เกิดการคิด วิเคราะห์ จัดทำแผนการดำเนินงาน ดำเนินงานตามแผนงานที่จัดทำขึ้น การติดตามหนุนเสริมและเสริมพลัง และถอดบทเรียนการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งเน้นกระบวนการให้คนทำเป็นคนคิด ซึ่งแนวคิดนี้จะเป็นแนวคิดที่สามารถตอบสนองตรงตามความต้องการของโรงเรียน และ รพ.สต. และพัฒนาต่อยอดได้ด้วยตัวเอง

การจัดทำคู่มือการพัฒนาต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ชุดกระบวนการพัฒนา ผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการพัฒนา ปัจจัยเอื้อ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการดำเนินงานต่อไปในอนาคต รวมทั้งองค์กร/หน่วยงานที่สนใจสามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม

1.2 วัตถุประสงค์ในการจัดทำคู่มือ

1. เพื่อรวบรวมแนวคิด กระบวน/วิธีการ และเครื่องมือที่สำคัญในการทำงานพัฒนาต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ

2. เพื่อถ่ายทอดแนวคิด กระบวน/วิธีการ และเครื่องมือที่สำคัญในการทำงานพัฒนาต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะสู่สาธารณะ เพื่อประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทในแต่ละองค์กร

1.3 ประโยชน์ที่จะได้รับ

โรงเรียน/องค์กร หรือบุคคลที่มีการดำเนินงานพัฒนาหรือต้องการทำงานพัฒนา เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านนโยบายและแนวทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การเป็นโรงเรียน/องค์กรที่มีการดำเนินงานด้านการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อม

ด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ ได้นำสาระสำคัญในคู่มือนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละองค์กร และเป็นการขยายผลแนวคิดและกระบวนการทำงานไปในวงกว้างมากขึ้น

1.4 นิยามศัพท์

ต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ หมายถึง โรงเรียน/องค์กรที่มีการจัดทำนโยบายและการดำเนินงานเพื่อให้เกิดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะที่สามารถนำไปขยายผลต่อได้

1.5 วิธีการศึกษา

การจัดทำคู่มือต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจาก 1) เอกสาร รายงานโครงการ อาทิ เอกสารโครงการ รายงานเมื่อสิ้นสุดโครงการ รายงานการทำกิจกรรม รายงานการถอดบทเรียน เป็นต้น โดยศึกษาตั้งแต่ปี 2562-ปัจจุบัน 2)

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่โครงการและกลุ่มเป้าหมาย 3) ร่วมเวทีถอดบทเรียนเมื่อสิ้นสุดโครงการ โดยนำข้อมูลที่ได้รับ มาประมวลและวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อนำมาจัดทำเป็นคู่มือ

ส่วนที่ 2

บริบท/ลักษณะสำคัญของพื้นที่เป้าหมาย

มีโรงเรียนและองค์กรที่เข้าร่วมโครงการเพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ มีการดำเนินงานมาตั้งแต่ปี 2562 จนถึงปัจจุบัน จำนวน 8 แห่ง แบ่งออกเป็นโรงเรียน 7 แห่ง และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ (รพ.สต.) 1 แห่ง

1

โรงเรียนบ้านลำภาต จ.พิษณุโลก

2

โรงเรียนวัดท่าสี่โพธิ์เหนือ จ.สระบุรี

โดยโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ 7 แห่ง เป็นโรงเรียนในพื้นที่อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท 5 แห่ง โรงเรียนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก 1 แห่ง โรงเรียนในอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี 1 แห่ง และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ (รพ.สต.) 1 แห่ง มีพื้นที่ตั้งอยู่ภายในอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

3

โรงเรียนวัดกำแพง จ.ชัยนาท

4

โรงเรียนเทพรัตน์ จ.ชัยนาท

5

โรงเรียนวัดท่าสมอ จ.ชัยนาท

6

โรงเรียนบ้านทุ่งกระถิ่น จ.ชัยนาท

7

โรงเรียนวัดสนามชัย จ.ชัยนาท

8

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางซุด
จ.ชัยนาท

ซึ่งเป็นพื้นที่เดียวกับกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมาตั้งแต่ปีแรก
ทั้งนี้โครงการมีความคาดหวังว่า จะเป็นการทำงานพัฒนาเชิงพื้นที่ที่
อย่างน้อยสามารถเชื่อมโยงผลผลิตของเกษตรกรสู่ครัวเรือนและ
องค์กร และสามารถบูรณาการเข้าไปสู่ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียน
รวมทั้งการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการผลิตสู่โรงเรียน และสามารถจัดทำเป็น
รายวิชาด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มุ่งให้นักเรียนเรียนรู้จากชีวิตและประสบการณ์
จริงและนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามความถนัด รวมทั้ง รพ.สต.ที่อยู่ใน
พื้นที่เดียวกัน ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดการผลักดันเชิงนโยบายด้านการส่งเสริมการ
บริโภคผักผลไม้ เป็นการส่งเสริมสุขภาพให้กับประชาชนในพื้นที่โดยเฉพาะ
การลดการเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง

เช่นเดียวกับโรงเรียนอีก 1 แห่งในจังหวัดสระบุรี ที่มีกลุ่มเกษตรกรที่
เข้าร่วมโครงการอยู่ในพื้นที่ ส่วนโรงเรียนในจังหวัดจังหวัดพิษณุโลก 1 แห่งที่
เข้าร่วมโครงการในปีล่าสุด เป็นโรงเรียนที่เพิ่งเริ่มดำเนินงานในปีแรก โดยใน
อนาคตอาจมีการดำเนินงานเพื่อพัฒนาเกษตรกรในพื้นที่เป็นขั้นตอนต่อไป
(รายละเอียดตามตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 โรงเรียนและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ จำแนกตามประเภท ปีที่เข้าร่วมโครงการ และพื้นที่ตั้ง

รายชื่อโรงเรียน/องค์กร	ประเภท/จำนวนนักเรียนและบุคลากร	ปีที่เข้าร่วมโครงการ	พื้นที่ตั้ง
1. โรงเรียนวัดกำแพง	โรงเรียนประถมศึกษาขยายโอกาส (อนุบาล ถึง มัธยมศึกษาตอนต้น) นักเรียน 137 คน (ชาย 77 คน หญิง 60 คน) ครู/บุคลากร 15 คน (ข้อมูล ณ เวลาที่เข้าร่วมโครงการ)	2562-2563	ตำบลแพรกศรีราชา อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
2. โรงเรียนเทพรัตน์	โรงเรียนประถมศึกษาขยายโอกาส (อนุบาล ถึง มัธยมศึกษาตอนต้น) นักเรียน 239 คน (ชาย 130 คน หญิง 109 คน) ครู/บุคลากร 19 คน (ข้อมูล ณ เวลาที่เข้าร่วมโครงการ)	2562-2563	ตำบลดงคอน อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
3. โรงเรียนวัดท่าสมอ	โรงเรียนประถมศึกษา (อนุบาล ถึง ประถมศึกษาปีที่ 6) นักเรียน 45 คน (ชาย 20 คน หญิง 25 คน) ครู/บุคลากร 8 คน (ข้อมูล ณ เวลาที่เข้าร่วมโครงการ)	2562-2563	ตำบลบางพูด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
4. โรงเรียนวัดท่าสีโพธิ์เหนือ	โรงเรียนประถมศึกษา (อนุบาล ถึง ประถมศึกษาปีที่ 6) นักเรียน 78 คน (ชาย 34 คน หญิง 44 คน) ครู/บุคลากร 12 คน (ข้อมูล ณ เวลาที่เข้าร่วมโครงการ)	2562-2563	ตำบลท่าตูม อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี
5. โรงเรียนบ้านทุ่งกระถิน	โรงเรียนประถมศึกษาขยายโอกาส (อนุบาล ถึง มัธยมศึกษาตอนต้น) นักเรียน 122 คน (ชาย 71 คน หญิง 51 คน) ครู/บุคลากร 14 คน (ข้อมูล ณ 25 มิถุนายน 2564)	2564	ตำบลดงคอน อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
6. โรงเรียนบ้านลำภาด	โรงเรียนประถมศึกษาขยายโอกาส (อนุบาล ถึง มัธยมศึกษาตอนต้น) นักเรียน 119 คน (ชาย 60 คน หญิง 59 คน) ครู/บุคลากร 13 คน (ข้อมูล ณ 25 มิถุนายน 2564)	2564	ตำบลบ้านม่วง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
7. โรงเรียนวัดสนามชัย	โรงเรียนประถมศึกษา (อนุบาล ถึง ประถมศึกษาปีที่ 6) นักเรียน 83 คน (ชาย 37 คน หญิง 46 คน) ครู/บุคลากร 6 คน (ข้อมูล ณ 25 มิถุนายน 2564)	2564	ตำบลดงคอน อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
8. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลบางพูด (รพ.สต.)	เป็น รพ.สต. 1 ใน 14 แห่งในอำเภอสรรคบุรี	2562	ตำบลบางพูด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

ส่วนที่

3

กระบวนการพัฒนารูปแบบโรงเรียน และองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อม ด้านอาหารเพื่อสุขภาพ:

3.1 แนวคิดการพัฒนารูปแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการ จัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพ

การพัฒนารูปแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพ เป็นการเชื่อมโยงระหว่างเกษตรกรและผู้บริโภคภายในชุมชน เมื่อมองในมิติของชุมชนที่มีองค์ประกอบทั้งคนและองค์กรประเภทต่างๆ “โรงเรียน” เป็นองค์กรหนึ่งในชุมชน การนำผลผลิตของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการและปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการผลิตมาเป็นเกษตรอินทรีย์เข้าครัวโรงเรียนนั้น นับเป็นประโยชน์อย่างมากต่อเด็กนักเรียนในด้านการส่งเสริมให้เกิดการบริโภคอาหารปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการโดยเฉพาะการส่งเสริมให้เกิดการกินผักผลไม้อย่างเพียงพอตามช่วงวัย นอกจากนี้ยังเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องการผลิตสู่ระบบการผลิตในโรงเรียนหากโรงเรียนมีความต้องการปลูกพืชผักไว้เพื่อการบริโภคภายในโรงเรียน เช่นเดียวกับการผลักดันให้เกิดนโยบายภายในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ที่มีบทบาทตรงต่อการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในพื้นที่อยู่แล้ว โดยเฉพาะการ

ส่งเสริมสุขภาพเพื่อลดโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่สามารถปรับแก้ได้ด้วยการส่งเสริมให้เกิดการบริโภคอย่างถูกต้อง เหมาะสม และต้องเป็นผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารเคมี หากมีนโยบายและการนำนโยบายสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง จะเป็นการทำให้เกิดผู้บริโภคในท้องถิ่นและเกิดการหมุนเวียนผลผลิตของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการอยู่ภายในชุมชน เพื่อสร้างการเข้าถึงผลผลิตปลอดภัยของประชากรทุกช่วงวัย

ซึ่งแนวคิดการพัฒนาต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ เป็นกระบวนการส่งเสริม/กระตุ้นให้เกิดการคิด วิเคราะห์ และจัดทำโครงการเพื่อนำไปสู่การเป็นต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ รวมทั้งมีการติดตามประเมินผลและถอดบทเรียนการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและสามารถดำเนินงานต่อไปแม้โครงการจะสิ้นสุดลง

ดังนั้นการที่พื้นที่หรือชุมชนหนึ่งสามารถมีระบบการผลิตและบริโภคอาหารปลอดภัย โดยเชื่อมโยงสู่ผู้บริโภคภายในชุมชนทั้งผู้บริโภคทั่วไปและผู้บริโภคเชิงสถาบัน จะเป็นการสร้างการเข้าถึงอาหารปลอดภัย ลดความเหลื่อมล้ำ และเป็นการสร้างตลาดภายในท้องถิ่นรองรับผลผลิตของเกษตรกร นอกจากนี้ยังเป็นการถ่ายทอดและรักษาองค์ความรู้/ภูมิปัญญาด้านการผลิตสู่ลูกหลานภายในชุมชน นำไปสู่การเป็นชุมชนสุขภาวะและพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการปลูกผักเพื่อสุขภาพ รพ.สต.บางซุด

เด็กนักเรียนกำลังเก็บผักจากแปลงผักของโรงเรียนไปทำอาหารกลางวัน

3.2 กระบวนการพัฒนาต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มี การจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ

โครงการได้ดำเนินงานด้านการพัฒนาต้นแบบโรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2562 จนถึงปัจจุบัน โดยมีกระบวนการ 7 กระบวน/ขั้นตอน โดยโรงเรียนและองค์กรอื่นสามารถนำชุดกระบวนการนี้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์กรต้นแบบการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะได้ โดยต้องมีการปรับไปตามลักษณะและข้อจำกัดขององค์กรแต่ละประเภท ซึ่งกระบวนการทั้ง 7 กระบวน/ขั้นตอน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กระบวนการที่ 1: การคัดสรรโรงเรียนและองค์กรเข้าร่วมโครงการ

การคัดสรรโรงเรียนและองค์กรเข้าร่วมโครงการ เป็นกระบวนการแรกที่สำคัญ โดยใช้วิธีการเข้าพบผู้บริหารโรงเรียนและองค์กร เพื่อแนะนำโครงการ

และองค์กรดำเนินงาน พร้อมทั้งหาหรือความเป็นไปได้และแนวทางการดำเนินงานพัฒนาโรงเรียนและองค์กรต้นแบบร่วมกัน โดยกำหนดเกณฑ์การพิจารณาการเข้าร่วมโครงการไว้ดังนี้

- 1) ผู้บริหารเห็นด้วยและมีความต้องการในการพัฒนาโรงเรียนและรพ.สต. ให้เป็นต้นแบบที่มีการจัดปัจจัยแวดล้อมเพื่ออาหารสุภาพะ
- 2) มีผู้รับผิดชอบหลักในการประสานงานภายในองค์กร
- 3) แนวคิดและนโยบายของโรงเรียนและรพ.สต. มีทิศทางเดียวกับแนวคิดของโรงเรียน/องค์กรสุภาพะ มีการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม และใช้โรงเรียน/องค์กรเป็นฐานการเรียนรู้
- 4) มีการบูรณาการเข้าไปในการทำงานปกติขององค์กร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และเป็นการลดภาระการทำงาน
- 5) มีความพร้อมในการขยายผลสู่โรงเรียน/องค์กรอื่นๆ
- 6) ในกรณีของโรงเรียน ต้องมีแผนการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมให้เกิดภาวะโภชนาการที่ดีในเด็ก ลดอัตราความชุกของภาวะน้ำหนักเกินและโรคอ้วน ในเด็กอายุ 6-14 ปีลงให้เหลือน้อยกว่าร้อยละ 10 และส่งเสริมการกินผักผลไม้ให้เพียงพอตามช่วงวัยอย่างน้อยร้อยละ 50
- 7) ส่วนกรณีของรพ.สต. ต้องมีนโยบายภายในองค์กร และการนำนโยบายสู่การปฏิบัติด้วยการจัดทำแผนการดำเนินงานตามนโยบาย

กระบวนการที่ 2: ประชุมชี้แจงรายละเอียดการทำโครงการ

เมื่อได้โรงเรียนและรพ.สต. ที่ต้องการเข้าร่วมโครงการแล้ว กระบวนการถัดมาจะเชิญโรงเรียนและรพ.สต. ที่เข้าร่วมโครงการประชุมชี้แจงรายละเอียดโดยชี้แจงความเป็นมา เป้าหมาย วัตถุประสงค์ การดำเนินงานของโครงการในภาพรวม และที่สำคัญได้ชี้แจงแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนและองค์กรสุภาพะ เพื่อสร้างการรับรู้และสร้างความเข้าใจแนวทางการดำเนินงานร่วม

กันนอกจากนี้ได้มีการจัดทำกรอบการดำเนินงานโรงเรียนและองค์กรสุขภาวะเบื้องต้น เพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสมตามบริบทของโรงเรียนและรพ.สต.

การประชุมชี้แจงแนวทาง
ดำเนินงานกับโรงเรียนที่เข้า
ร่วมโครงการ

กระบวนการที่ 3: แลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาต้นแบบ โรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ

กระบวนการที่ 3 นับว่ามีความสำคัญในการทำให้โรงเรียนและรพ.สต. ได้เห็นประสบการณ์การพัฒนาต้นแบบโรงเรียน/องค์กรสุขภาวะในพื้นที่อื่นๆ ที่ดำเนินงานมาแล้วจนประสบความสำเร็จ โดยวิธีการมีได้หลายวิธี เช่น การจัดให้มีการศึกษาดูงาน การจัดให้มีวิทยากรที่ประสบความสำเร็จมาร่วมแลกเปลี่ยน โดยเริ่มตั้งแต่การเล่าแนวคิดหรือความต้องการเป็นโรงเรียน/องค์กรต้นแบบว่ามีความสำคัญอย่างไร กระบวนการ/วิธีการดำเนินงาน ประโยชน์ที่จะได้รับจากการเป็นโรงเรียน/องค์กรต้นแบบ บทเรียนที่ได้รับ และเชื่อมโยงสู่การขับเคลื่อนนโยบายในระดับจังหวัด รวมถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ดัชนีผลกาย การบริโภคผักผลไม้ การนำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ประโยชน์การจัดโภชนาการที่เหมาะสมกับเด็กนักเรียนโดยเฉพาะการบริโภคผักผลไม้ตามเกณฑ์อายุ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้การดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จหรือการพบกัปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยน

ประสบการณ์การทำงานในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เพื่อ
นำไปสู่การคิดและหาแนวทางใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับสถานการณ์และการปรับตัว
การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรงกับผู้ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน
มาแล้วนั้น เป็นการทำให้เกิดความชัดเจน และเพิ่มความมั่นใจให้กับโรงเรียน
และองค์กรในการเข้าร่วมโครงการมากยิ่งขึ้น

กิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับต้นแบบโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ

กระบวนการที่ 4: จัดทำโครงการโรงเรียน และ รพ.สต.ต้นแบบฯ

กระบวนการที่ 4 เป็นการดำเนินการเพื่อให้โรงเรียนและรพ.สต. ได้คิดวิเคราะห์ และจัดทำโครงการเพื่อนำไปสู่โรงเรียนและรพ.สต.ต้นแบบฯ ภายใต้แนวคิด “การทำงานให้ยั่งยืน สนุก และไม่ก่อให้เกิดการเพิ่มงาน” ซึ่งโครงการได้กำหนดตัวชี้วัดการพัฒนาโรงเรียนและรพ.สต.ต้นแบบฯ ไว้ดังนี้

- 1) ประกาศนโยบายโรงเรียนและรพ.สต.ต้นแบบฯ เพื่อให้เกิดการดำเนินงานตามนโยบาย
- 2) บูรณาการแผนการดำเนินงานโรงเรียนและรพ.สต.ต้นแบบฯ เข้าไปในแผนปฏิบัติการปกติขององค์กร

ในกรณีของโรงเรียนต้นแบบ

- 3) ให้เชื่อมโยง ข้าว ผัก ผลไม้ ที่มีการผลิตโดยเกษตรกรในชุมชน/ชุมชนใกล้เคียงเข้ามาเป็นส่วนประกอบอาหารกลางวันให้นักเรียนอย่างน้อยร้อยละ 20
- 4) เพิ่มการบริโภคผักผลไม้ของนักเรียน วัย 6-14 ปี อย่างน้อย 250 กรัม ต่อคนต่อวัน
- 5) ลดอัตราชุกของภาวะน้ำหนักตัวเกินและโรคอ้วน/ผอมในวัยเรียน อายุ 6-14 ปี ให้ได้อย่างน้อยร้อยละ 10
- 6) ร่วมกับผู้ปกครองในการส่งเสริมให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภค ผักผลไม้ และลดอาหารหวานเมื่อนักเรียนบริโภคอาหารที่บ้าน
- 7) ให้นักเรียนมีการเรียนรู้เรื่องการวางแผนทางการเงิน/การออม
- 8) ตัวชี้วัดอื่นๆ ตามบริบทของโรงเรียนและการตกลงร่วมกันระหว่างโรงเรียนและโครงการ

หลังจากมีการกำหนดกรอบร่วมกันแล้ว โรงเรียนและรพ.สต.จะจัดทำโครงการและแผนการดำเนินงานเพื่อนำไปสู่การเป็นโรงเรียน/องค์กรต้นแบบฯ

และมีการดำเนินงานตามแผนงานที่จัดทำขึ้น โดยโครงการได้จัดทำตัวอย่าง การเขียนโครงการและแผนการดำเนินงาน เพื่อให้โรงเรียนและรพ.สต.สามารถ เขียนโครงการที่ต้องการจัดทำตามแบบฟอร์มที่กำหนดไว้ได้ง่ายและเป็นแบบ ฟอร์มเดียวกัน จนทำให้โรงเรียนสามารถเขียนโครงการและจัดทำแผนการ ดำเนินงานได้ตามเป้าหมาย ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างโครงการของโรงเรียนต้นแบบฯ

ตัวอย่างโครงการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพต้นแบบฯ

โครงการส่งเสริมการปลูกผักเพื่อสุขภาพ

ดำเนินงานโดย รพ.สต. บางซุด และ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขตำบลบางซุด
ร่วมหนุนเสริมโดย มูลนิธิชีวิตไท และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนตำบลบางซุดมีสุขภาพดี ด้วยการปลูกและกินผักที่ดีต่อสุขภาพ
2. เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเรื่องการปลูกผัก

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. กลุ่มเป้าหมายมีผักที่สะอาดปลอดภัยดีต่อสุขภาพสำหรับบริโภคในครัวเรือน
2. กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการปลูกผักเพิ่มมากขึ้น

กลุ่มเป้าหมายโครงการ

ชาวบ้าน ต.บางซุดในพื้นที่ 8 หมู่บ้านๆ ละอย่างน้อย 5 คน รวม 40-50 คน
ระยะเวลาดำเนินงาน เดือนตุลาคม 2564 – กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2565

แผนการดำเนินงานในภาพรวมตลอดโครงการ

ระยะเวลา	กิจกรรม
20-30 พ.ย. 64	ประธานแต่ละกลุ่มแจ้งสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการทำการยกเลิก
1 ธ.ค. 64	ประชุมชี้แจงรายละเอียดโครงการ ประโยชน์ที่จะได้รับ สมาชิกจะต้องทำ สมาชิกกลุ่มรับผิดชอบพันธุ์ผัก น้ำหมักชีวภาพ เชื้อราไตรโคเดอร์มา
15-20 ธ.ค. 64	ติดตามความก้าวหน้าการปลูกผักที่บ้านของสมาชิกทุกหมู่บ้าน
15 ม.ค. 65	รายงานความก้าวหน้าของการจัดกิจกรรม
15-30 ม.ค. 65	เปิดตลาดขายผัก
1-15 ก.พ. 65	สรุปทบทวนการดำเนินงาน และทำรายงานสรุปผลการดำเนินงาน

หมายเหตุ

ระยะเวลาสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ขอความร่วมมือสมาชิกกลุ่มผักและ อสม.
ส่งภาพถ่ายความก้าวหน้าในการปลูกผัก ปัญหาที่พบ หรือ สอบถามรายละเอียดต่างๆ ได้ทาง

ไลน์กลุ่มปลูกผักบางซุด สดขอด

ตัวอย่างโครงการโรงเรียนสุขภาวะสู่ภัยโควิด โรงเรียนบ้านทุ่งกระถิ่น อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท (ฉบับย่อ)

โครงการโรงเรียนสุขภาวะสู่ภัยโควิด โรงเรียนบ้านทุ่งกระถิ่น

เป้าหมายงานโรงเรียนสุขภาวะ :

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 1 บททั่วไปมาตรา 6 ได้กำหนดการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สถานศึกษาใดที่มีระบบการบริหารจัดการที่ได้มาตรฐานมีคุณภาพตามเกณฑ์ตัวบ่งชี้ ก็จะส่งผลให้สถานศึกษานั้นรู้ทิศทางการดำเนินงาน มีความคล่องตัวในการบริหาร และสร้างความเข้มแข็งในการปฏิบัติงานบริหาร การจัดการอย่างมีคุณภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้ที่มีส่วนร่วมกับการจัดการศึกษา

ปัจจุบันโรงเรียนบ้านทุ่งกระถิ่น ยังประสบปัญหานักเรียนที่มีน้ำหนักไม่เหมาะสมตามเกณฑ์มาตรฐาน เนื่องมาจากการบริโภคและเลือกซื้ออาหารที่ไม่ถูกหลักโภชนาการตลอดจนการบริโภคผักและผลไม้ไม่พอ ทำให้เกิดผลกระทบต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งส่งผลถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ดังนั้นทางโรงเรียนจึงได้จัดทำโครงการโรงเรียนสุขภาวะขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาให้คุณภาพชีวิตของนักเรียนโดยรวม ทั้งด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตใจ ตลอดจนให้นักเรียนรู้จักบริโภคอาหารที่ปลอดภัยและเฝ้าระวังอันตรายจากโรคต่างๆ ทำให้นักเรียนมีสุขภาพดี มีภาวะโภชนาการที่สมส่วน ปฏิบัติตามสุขบัญญัติอย่างถูกต้อง ส่งผลให้การเรียนรู้ของนักเรียนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วิเคราะห์สถานการณ์โรงเรียนสุขภาวะในปัจจุบัน

จากผลการสำรวจการบริโภคผักผลไม้ของนักเรียนโรงเรียนบ้านทุ่งกระถิ่นชั้นอนุบาล 3 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่าการบริโภคผักและผลไม้ของนักเรียนยังอยู่ในระดับต่ำ(น้อยกว่า 250 กรัม/วัน) และจากการวิเคราะห์ค่าดัชนีมวลกายพบว่านักเรียนหลายคนมีสภาวะดัชนีมวลกายที่ไม่สมวัย ซึ่งนักเรียนทั้งหมดของโรงเรียนจะได้รับประทานอาหารกลางวันทางโรงเรียนปรุงให้ โดยสาเหตุของการไม่รับประทานผักและผลไม้ของนักเรียนมาจากหลายสาเหตุดังนี้ 1) รสชาติของผักมีรสไม่อร่อยทำให้นักเรียนในวัยเด็กเลือกที่จะไม่รับประทาน พอโตมาก็ติดเป็นพฤติกรรม 2) ผู้ปกครองไม่ชอบรับประทานผักเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงสร้างพฤติกรรมไม่รับประทานผักตกทอดมาสู่เด็ก 3) ผู้ปกครองและนักเรียนยังขาดความรู้ความเข้าใจในคุณประโยชน์ของการบริโภคผัก

แนวทางการแก้ไขปัญหาการไม่บริโภคผักจึงจำเป็นต้องให้ความรู้ความเข้าใจถึงประโยชน์ของพืชผักผลไม้ ที่มีต่อสุขภาพ ให้แก่ผู้ปกครองและนักเรียนโดยผ่านกระบวนการต่างๆ เพื่อที่จะใช้คุณประโยชน์ของผักผลไม้โน้มน้าวให้เกิดความรู้สึกอยากที่จะบริโภคผักเพิ่มมากขึ้น โดยกระบวนการดังกล่าวทางโรงเรียนจึงบูรณาการควบคู่ไปในการจัดการเรียนการสอน จัดการเรียนรู้ถึงการรักษาสุขภาพ การออกกำลังกาย การฝึกทำสมาธิ การวางแผนทางการเงินและการออม สอดแทรกไปในทุกสาระวิชา ผ่านกระบวนการสอน การจัดประชุมผู้ปกครอง การสนทนาในรูปแบบออนไลน์ ตามที่สามารถจัดทำได้ในสถานการณ์ปัจจุบันที่โรงเรียนไม่สามารถเปิดทำการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่ เพราะเกิดการระบาดของโรคติดเชื้อจากไวรัสโควิด-19 อย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้องมีการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบออนไลน์ ซึ่งค่อนข้างเป็นการเพิ่มภาระทางการเงินแก่ผู้ปกครองของนักเรียนและการจัดการเรียนรู้ก็ไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร

กระบวนการที่ 5: ให้ความรู้เพื่อหนุนเสริมการปฏิบัติการตามแผนงาน

การให้ความรู้เพื่อหนุนเสริมให้เกิดต้นแบบโรงเรียนและรพ.สต.ต้นแบบฯ เป็นการเติมเต็มความรู้ให้กับผู้ดำเนินงานตามความต้องการของโรงเรียนและรพ.สต. เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานตามแผนงานที่โรงเรียนและรพ.สต. ได้จัดทำขึ้น และนำไปสู่ความสามารถในบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

การดำเนินงานที่ผ่านมา กิจกรรมหนุนเสริมความรู้ให้กับโรงเรียนมีหลากหลาย อาทิ อบรมให้ความรู้เรื่องโภชนาการสำหรับเด็ก วัย 6-14 ปี แนวคิดและหลักการของโรงเรียนสุขภาวะ และประสบการณ์ของการดำเนินงานโรงเรียนสุขภาวะ กรณีตัวอย่าง จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น

สำหรับ รพ.สต. นั้น การหนุนเสริมความรู้จะเป็นไปตามประเด็นที่ดำเนินงานในแต่ละปี ยกตัวอย่างเช่น เทคนิคการปลูกผักสวนครัว การศึกษาดูงานการทำนาอินทรีย์ การทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพ รวมทั้งการทำสารป้องกันกำจัดศัตรูพืช ได้แก่ การทำบิวเวอเรีย เมธาไรเซียม และไตรโคเดอร์มา รวมทั้งการอบรมตลาดออนไลน์ เป็นต้น

แหว เอกชาวนา
นักกำหนดอาหารวิชาชีพ

กิจกรรมอบรมให้ความรู้เรื่องโภชนาการสำหรับเด็กอายุ 6-14 ปี

กระบวนการที่ 6: การติดตามประเมินผลการดำเนินงาน

การติดตามประเมินผลการดำเนินงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อหนุนเสริมและเสริมพลังให้กับโรงเรียนและรพ.สต. ซึ่งการติดตามผลการดำเนินงานด้วยการลงพื้นที่พูดคุย หรือ ถึงการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคที่พบ แนวทางแก้ไข/ปรับปรุง จะทำให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ หรือจำเป็นต้องปรับปรุงแผนการดำเนินงานเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่พบ

สำหรับการประเมินผลการดำเนินงานนั้น ใช้การประเมินผลลัพธ์ด้านสุขภาพ โดยในกรณีของโรงเรียนต้นแบบจะวัดอัตราชุกของภาวะน้ำหนักตัวเกินและโรคอ้วน/ผอมในวัยเรียน และการบริโภคผักผลไม้ของเด็ก อายุ 6-14 ปี ด้วยการจัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งก่อนและหลังการดำเนินงานตามแผน เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

ในกรณีของรพ.สต. ใช้การประเมินผลลัพธ์เช่นเดียวกัน โดยการประชุมเพื่อติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานเป็นระยะ และมีการถอดบทเรียนการดำเนินงานร่วมกันเมื่อสิ้นสุดโครงการ เพื่อให้ทราบถึงผลจากการนำนโยบายการบริโภคผักผลไม้ลงสู่การปฏิบัติ

กระบวนการที่ 7: ถอดบทเรียนการดำเนินงานร่วมกัน

การถอดบทเรียนการดำเนินงานเป็นกระบวนการสำคัญเมื่อการดำเนินโครงการสิ้นสุดลง โดยการให้ผู้ดำเนินงาน ผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้ประสานงานโครงการ และกลุ่มเป้าหมายตามที่โรงเรียนและรพ.สต. จัดทำขึ้น มาถอดบทเรียนร่วมกัน ถึงความสำเร็จในการดำเนินงาน ปัจจัยเอื้อ ปัญหาอุปสรรค เพื่อนำไปสู่การได้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานต่อไปในอนาคต

ประชุมออนไลน์ผ่านระบบ zoom

“โครงการโรงเรียนสุขภาวะ” มูลนิธิชีวีตไท

วันจันทร์ที่ 11 ตุลาคม 2564 เวลา 15.00-16.30 น.

กิจกรรมประชุมสรุปบทเรียนการดำเนินงานร่วมกับโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ

ตัวอย่างการถอดบทเรียนการดำเนินงาน (ฉบับย่อ)

รายงานการถอดบทเรียน

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนสุขภาวะ ปี 2563

จากงานศึกษาพบว่า รูปแบบและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จด้านการจัดอาหารและโภชนาการในโรงเรียน สามารถสรุปผลออกเป็น 4 บทเรียน ได้แก่

บทเรียนที่ 1 ผู้บริหารกับการวางนโยบายระบบบริหารจัดการอาหารและโภชนาการในโรงเรียน พบว่าผู้บริหารโรงเรียนจะใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม จูงใจให้ครูและบุคลากรผู้ร่วมปฏิบัติงานทุกคนหรือส่วนใหญ่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมรับผิดชอบร่วมพัฒนา และร่วมกันทำงานด้วยความเต็มใจภายใต้แนวคิดการพัฒนาทั้งโรงเรียนอย่างมีขั้นตอน

บทเรียนที่ 2 แนวทางการจัดบริการอาหารกลางวันในโรงเรียน พบว่าโรงเรียนทั้ง 10 แห่ง มีแนวทางการจัดการอาหารกลางวันคล้ายกัน คือ จ้างแม่ครัวมาประกอบอาหารในโรงเรียน โดยมีครูเวรหรือแม่ครัวเป็นผู้จัดซื้อวัตถุดิบ มีการควบคุมคุณภาพของอาหารความสะอาด การสุขาภิบาล ปริมาณและความปลอดภัยของวัตถุดิบ เชื่อมโยงเกษตรกรปลอดภัยจากชุมชนเพื่อปรุงประกอบอาหารกลางวัน มีการใช้โปรแกรม Thai School Lunch มาคำนวณปริมาณวัตถุดิบ และจากบทเรียนพบว่าการจ้างแม่ครัวที่มีคุณสมบัติเป็นไปตามความต้องการ เช่น เป็นแม่ครัวที่สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติในการประกอบอาหารตามคำแนะนำของผู้ดูแลหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง

บทเรียนที่ 3 ประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบอาหารและโภชนาการในโรงเรียน มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างการบริหารจัดการจัดการฐานข้อมูลติดตามเฝ้าระวังภาวะโภชนาการของนักเรียน และการติดตามประเมินระบบงานภายในโรงเรียน พบว่า การจัดแบ่งโครงสร้างการทำงานและการบริหารจัดการทำงานอย่างเป็นระบบ เป็นสิ่งสำคัญที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จ โดยผู้อำนวยการโรงเรียนและครูที่รับผิดชอบจัดทำตามวัตถุประสงค์การดำเนินงานที่ชัดเจนและมีเป้าหมายในการทำงานที่สอดคล้อง เห็นพ้องต้องกัน ผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นผู้วางแผนและชี้แจงนโยบายการจัดบริการอาหารกลางวัน มอบหมายหน้าที่ให้ครูแต่ละคนได้รับผิดชอบ

บทเรียนที่ 4 การบูรณาการร่วมกับชุมชนและหน่วยงานต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาภาวะทุพโภชนาการ พบว่า มีเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินงาน 2 ส่วน คือ 1) เครือข่ายความร่วมมือภายในโรงเรียนประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษา นักเรียนและนักการภารโรง ตลอดจนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองนักเรียน และปราชญ์ชาวบ้าน 2) เครือข่ายความร่วมมือภายนอกโรงเรียน ประกอบด้วย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน องค์การภาครัฐ และองค์การภาคเอกชน ที่ช่วยสนับสนุนการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน การชลประทาน และการจัดบริการอาหารแก่โรงเรียน

แผนภาพที่ 1

กระบวนการพัฒนาด้านแบบโรงเรียนและองค์กรที่มี
การจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพ

1

กระบวนการที่ 1:
การคัดสรรโรงเรียนและ
องค์กรเข้าร่วมโครงการ

2

กระบวนการที่ 2:
ประชุมชี้แจง
รายละเอียด

3

กระบวนการที่ 3:
เล่าและแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์

4

กระบวนการที่ 4:
จัดทำโครงการ

5

กระบวนการที่ 5:
ให้ความรู้
เพื่อหนุนเสริม

6

กระบวนการที่ 6:
การติดตามประเมิน
ผลการดำเนินงาน

7

กระบวนการที่ 7:
ถอดบทเรียน
การดำเนินงานร่วมกัน

ส่วนที่

4

ผลที่เกิดจากกระบวนการพัฒนาต้นแบบ โรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดปัจจัย สิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ

4.1 ต้นแบบโรงเรียนที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหาร เพื่อสุขภาวะ

4.1.1 องค์ประกอบของโรงเรียนต้นแบบที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อม ด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ

1. มีการประกาศเป็นนโยบายของโรงเรียน และมีการบริหารจัดการ แบบมีส่วนร่วม

การส่งเสริมให้เกิดโรงเรียนที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ ต้องทำให้โรงเรียนกำหนดเรื่องนี้เป็นนโยบายหนึ่งของโรงเรียน ภายใต้แนวคิดการบูรณาการเนื้อหาสาระให้เข้ากับหลักสูตรหรือระบบการเรียนการสอนปกติ เพื่อไม่เป็นการเพิ่มงานหรือเป็นการลดภาระการทำงานเพิ่มประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียน อาทิ การส่งเสริมให้เกิดการบริโภคผักผลไม้ การมีพืชผักปลอดภัยที่ปลูกขึ้นเองในโรงเรียน การบริโภคอาหารให้ถูกต้องหลักโภชนาการ เป็นต้น รวมทั้งประโยชน์ตามตัวชี้วัดบางตัวของโรงเรียนเพื่อใช้ในการประเมินคุณภาพโรงเรียน (ทั้งด้านผู้เรียน ด้านการมีส่วนร่วม ด้านผู้สอน

และผู้บริหารสถานศึกษา ด้านหลักสูตรและการสอน ด้านโครงสร้างพื้นฐาน) นอกจากนี้ยังพบว่า หากผู้บริหารมีการบริหารจัดการทำงานแบบมีส่วนร่วมแล้ว ยิ่งทำให้การนำนโยบายสู่การปฏิบัติภายในโรงเรียนเป็นไปอย่างเต็มประสิทธิภาพ กล่าวคือ จะทำให้ผู้บริหาร ครู และบุคลากรที่เกี่ยวข้องภายในและภายนอกโรงเรียนเกิดการร่วมมือ ร่วมใจ และร่วมกันพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝ่าย โดยเฉพาะประโยชน์ด้านสุขภาพแก่นักเรียนที่จะนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดีได้ในที่สุด

2. มีการบูรณาการให้เกิดการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

เมื่อกำหนดให้มีการจัดปัจจัยแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพะ เป็นนโยบายของโรงเรียนแล้ว ต้องมีการนำนโยบายลงสู่การปฏิบัติภายใต้แนวคิด “การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม” โดยมีการเชื่อมโยงหลายมิติด้านสุขภาพที่มีอยู่แล้วทั้งในระบบการเรียนการสอนและการเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียน หลังจากนั้นจึงกำหนดกิจกรรมเพื่อให้บรรลุผลภายใต้แนวคิดดังกล่าว อาทิ การเชื่อมโยงประเด็นอาหาร การเกษตรในโรงเรียน สุขอนามัยของนักเรียน อนามัยสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน การออกกำลังกาย การให้ความรู้เพิ่มเติมเรื่องสุขภาพ เป็นต้น เพื่อให้เกิดการผสมผสานงานด้านสุขภาพที่เป็นทุนที่มีอยู่ของแต่ละโรงเรียนเข้าด้วยกันจนเกิดการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ไม่ใช่เพียงแค่การส่งเสริมเรื่องการบริโภคเท่านั้น

โรงเรียนจัดกิจกรรมออกกำลังกายและการวาดภาพผักผลไม้เพื่อส่งเสริมการดูแลสุขภาพ

3. มีแปลงผักปลอดภัยในโรงเรียน

โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการได้จัดให้มีแปลงผักปลอดภัยในโรงเรียน โดยนักเรียนและครูได้ร่วมกันปลูก และนำผลผลิตเข้าครัวโรงเรียนเพื่อประกอบเป็นอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน ช่วยลดสัดส่วนการซื้อพืชผักจากภายนอกได้ 20-30 เปอร์เซ็นต์ อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มการเข้าถึงผลผลิตปลอดภัยและเพิ่มคุณภาพของอาหารกลางวันให้กับนักเรียน นอกจากนี้ยังพบว่า การที่โรงเรียนมีแปลงผักในโรงเรียน เป็นการเพิ่มแหล่งเรียนรู้หรือห้องเรียนธรรมชาติให้กับนักเรียนได้เรียนรู้ได้อีกช่องทางหนึ่ง

นักเรียนและครูนำผลผลิตผักเข้าครัวโรงเรียน

4. มีการให้ความรู้เรื่องคุณค่าทางโภชนาการ การบริโภคอาหารที่ถูกต้อง เหมาะสม ตามหลักโภชนาการ และส่งเสริมให้บริโภคผักผลไม้ตามเกณฑ์มาตรฐาน

โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ ได้จัดให้มีกิจกรรมเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับอาหารปลอดภัย คุณค่าทางโภชนาการ การบริโภคอาหารที่ถูกต้อง เหมาะสม ตามหลักโภชนาการ และการส่งเสริมการบริโภคผักผลไม้ตามเกณฑ์มาตรฐาน

ซึ่งองค์ความรู้ที่ให้กับนักเรียน ครู นี้ นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การบริโภค อาทิ การบริโภคผักผลไม้เพิ่มมากขึ้น การบริโภคอาหารตามหลักโภชนาการด้วยการใช้โปรแกรม Thai School Lunch เป็นต้น

กิจกรรมฝึกทำเมนูอาหารจากผักเพื่อส่งเสริมการบริโภคผักผลไม้ให้กับเด็กนักเรียน

5. มีการติดตามประเมินผลตามตัวชี้วัดของการเป็นโรงเรียนต้นแบบ

การเป็นต้นแบบโรงเรียนที่มีการจัดปัจจัยแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพะ มีตัวชี้วัดที่สำคัญ 2 ตัวชี้วัด ได้แก่ อัตราชุกของภาวะน้ำหนักตัวเกิน และโรคอ้วนในเด็กวัยเรียน อายุ 6-14 ปี ต้องต่ำกว่าร้อยละ 10 และมีการบริโภคผักและผลไม้ปลอดภัยได้ในปริมาณที่เพียงพอตามคำแนะนำได้อย่างน้อย ร้อยละ 50 ซึ่งโรงเรียนต้องวางแผนการติดตามประเมินผลและจัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องตามตัวชี้วัดที่กำหนดนี้ เพื่อประเมินผลสำเร็จและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการ

4.1.2 ผลลัพธ์จากการเป็นโรงเรียนต้นแบบที่มีการจัดปัจจัยแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพ

โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ ได้พัฒนาเป็นโรงเรียนต้นแบบที่มีการจัดปัจจัยแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพตามเป้าหมายที่ร่วมกันกำหนด และเกิดผลลัพธ์ตามตัวชี้วัดกล่าวคือ สามารถลดอัตราชุกของภาวะน้ำหนักตัวเกินและโรคอ้วนในเด็กอายุ 6-14 ปี และเพิ่มการบริโภคผักผลไม้ปลอดภัยตามเกณฑ์มาตรฐานได้ ดังนี้

ลดอัตราชุกของภาวะน้ำหนักตัวเกินและโรคอ้วนในเด็กอายุ 6-14 ปี ได้ต่ำกว่าร้อยละ 10

โรงเรียนได้จัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภาวะน้ำหนักตัวเกินและโรคอ้วนของเด็กอายุ 6-14 ปี ทั้งก่อนและหลังการดำเนินโครงการ เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการของโรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินโครงการของโรงเรียนส่งผลต่อการลดอัตราชุกของภาวะน้ำหนักตัวเกินและโรคอ้วนในเด็กอายุ 6-14 ปี ได้ต่ำกว่าร้อยละ 10 ซึ่งเป็นผลมาจากการที่โรงเรียนจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการบริโภคอาหารตามหลักโภชนาการและปลอดภัย อาทิ กิจกรรมให้ความรู้ สร้างความตระหนัก และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารทั้งในโรงเรียนและที่บ้าน การจัดบริการอาหารกลางวันที่มีวัตถุดิบที่โรงเรียนผลิตได้เองเป็นส่วนประกอบอาหาร รวมทั้งการจัดทำเมนูอาหารที่ถูกต้อง เหมาะสมกับวัย นอกจากนี้โรงเรียนยังมีแปลงผักที่ให้นักเรียนได้ปลูกและดูแล จนกระทั่งนำเข้ครัวโรงเรียน ซึ่งเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้เด็กมีความต้องการบริโภคผัก

การจัดบริการอาหารกลางวันในโรงเรียนตามหลักโภชนาการและความปลอดภัย

มีการบริโภคผักและผลไม้ปลอดภัยได้ตามมาตรฐานอย่างน้อยร้อยละ 50 ผลสืบเนื่องจากการที่โรงเรียนได้รับการพัฒนาให้เป็นโรงเรียนต้นแบบที่มีการจัดปัจจัยแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ นอกจากสามารถลดอัตราสุขภาพของภาวะน้ำหนักตัวเกินและโรคอ้วนในเด็กอายุ 6-14 ปีได้แล้ว ยังสามารถทำให้เด็กบริโภคผักผลไม้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน เมื่อโรงเรียนได้ปรับปรุงคุณภาพอาหารกลางวันให้ได้ตามหลักโภชนาการและมีโปรแกรม Thai school lunch ที่ช่วยคำนวณคุณค่าทางโภชนาการสมวัย ทำให้โรงเรียนสามารถปรับเมนูอาหารกลางวันให้มีคุณภาพและเป็นไปตามหลักโภชนาการ รวมทั้งการมีพืชผักที่ปลูกเองในโรงเรียน ทำให้สามารถนำมาปรุงอาหารได้บางส่วน เป็นการเพิ่มปริมาณพืชผักในอาหารได้มากขึ้น และนำไปสู่การเพิ่มปริมาณการบริโภคพืชผักผลไม้ได้มากขึ้นตามไปด้วย

นักเรียนกำลังเตรียมล้างผักที่ปลูกเอง เพื่อส่งเข้าครัวโรงเรียน

4.2 ต้นแบบโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่มีการจัดปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ได้เข้าร่วมโครงการเพื่อพัฒนาเป็นโรงพยาบาลต้นแบบที่มีการจัดปัจจัยแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ โดยโครงการใช้กระบวนการเดียวกับการส่งเสริมโรงเรียนต้นแบบฯ พบผลการดำเนินงานดังนี้

4.2.1 องค์ประกอบของรพ.สต.ต้นแบบที่มีการจัดปัจจัยแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพ

1. มีการประกาศเป็นนโยบายของรพ.สต.

รพ.สต.ได้ประกาศนโยบายการเป็นองค์กรต้นแบบที่มีการจัดปัจจัยแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพ ด้วยการส่งเสริมให้อสม.ที่มีการทำงานร่วมกับรพ.สต.อยู่เป็นประจำมีการปลูกผักอินทรีย์ไว้ในบริเวณที่ตั้งของรพ.สต.จำนวน 2 ไร่ เพื่อส่งเสริมการบริโภคพืชผักผลไม้ปลอดภัยและนำไปสู่การมีสุขภาพดี เป็นแบบอย่างให้กับประชาชนในพื้นที่และนำไปสู่การขยายผลในพื้นที่ให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

2. ผู้บริหารเป็นแบบอย่างในการรักษสุขภาพ

ผู้บริหารรพ.สต.เป็นคนรักษสุขภาพ มีการปลูกพืชผักสวนครัว และปลูกข้าวอินทรีย์ไว้เพื่อการบริโภค และมีแนวคิดในการทำงานส่งเสริมสุขภาพตามภารกิจของรพ.สต.ว่าไม่เพียงแค่เป็นการให้ความรู้ แต่ต้องทำควบคู่กับการปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง ซึ่งการเข้าร่วมเป็นรพ.สต.ต้นแบบฯ กับโครงการถือว่าไม่ได้เริ่มนับหนึ่ง แต่เป็นการต่อยอดจากทุนเดิมที่มีอยู่แล้วและเกิดการขยายผลไปอย่างรวดเร็ว

3. มีแปลงผักในพื้นที่ตั้งของรพ.สต.

กิจกรรมที่รพ.สต.ได้ดำเนินการเพื่อพัฒนาให้เป็นรพ.สต.ต้นแบบฯ นั้น นอกเหนือจากการให้ความรู้แก่ อสม.และประชาชนแล้ว รพ.สต.ได้ส่งเสริมให้อสม.ร่วมกันใช้พื้นที่โดยรอบบริเวณรพ.สต.เป็นแปลงปลูกผักอินทรีย์ไว้เพื่อการบริโภค และเป็นเสมือนแปลงทดลองให้อสม.ได้เรียนรู้เรื่องการปลูกผักอินทรีย์ร่วมกัน รวมทั้งสามารถทำให้เห็นเป็นแบบอย่างเชิงประจักษ์แก่ประชาชนในชุมชน

ผลผลิตที่ได้จะมีการแบ่งปันและขายให้กับสมาชิก รวมทั้งจัดจำหน่ายให้กับประชาชนในชุมชน เป็นการเพิ่มการเข้าถึงอาหารปลอดภัย ซึ่งเป็นอีกช่องทางหนึ่งในกระบวนการส่งเสริมสุขภาพให้กับประชาชน ตอบสนองภารกิจหลักของรพ.สต.

4. มีการส่งเสริมสุขภาพแบบครบวงจร

อย่างที่ได้อธิบายมาแล้วว่าภารกิจหลักของรพ.สต. คือ งานส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งรพ.สต.บางชุด ได้มองมิติของการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวม และมีการปฏิบัติจริงเพื่อให้เห็นเป็นตัวอย่าง ซึ่งการเข้าร่วมโครงการเพื่อทำให้เกิดต้นแบบรพ.สต.ที่มีการจัดปัจจัยแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพนั้น เป็นแนวคิดที่มีการเชื่อมต่อกับงานส่งเสริมสุขภาพที่รพ.สต.ทำอยู่แล้ว ดังนั้น การส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวมที่รพ.สต.จัดทำขึ้น ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมให้ปลูกพืชผักอินทรีย์ และส่งเสริมการบริโภคพืชผักผลไม้ให้ได้ตามมาตรฐาน 2) มีการส่งเสริมการออกกำลังกาย 3) มีการส่งเสริมสุขภาพจิตด้วยกิจกรรมการนั่งสมาธิ ซึ่งรพ.สต.มีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

5. มีการขยายผลการปลูกผักอินทรีย์ในระดับหมู่บ้าน 8 แห่ง

รพ.สต.ได้ดำเนินการตามนโยบายที่ได้ประกาศไว้มาอย่างต่อเนื่อง และเกิดการขยายผลเรื่องการส่งเสริมให้ปลูกพืชผักอินทรีย์สู่ประชากรใน 8 หมู่บ้านในความรับผิดชอบของรพ.สต. เพื่อให้งานส่งเสริมสุขภาพเกิดเป็นรูปธรรม วัดผลได้ และเห็นเป็นแบบอย่างที่ดีต่อไป

4.2.2 ผลลัพธ์จากการเป็นรพ.สต.ต้นแบบที่มีการจัดปัจจัยแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพ

ผลลัพธ์จากการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมให้มีการปลูกและบริโภคพืชผักปลอดภัย และเพียงพอตามเกณฑ์มาตรฐาน มีการส่งเสริมการออกกำลังกาย

อย่างสม่ำเสมอ และมีการส่งเสริมด้านสุขภาพจิตด้วยการนั่งสมาธิ โดยมีกลุ่ม
แกนนำอสม.และประชาชนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมมาอย่างต่อเนื่อง ผลการส่งเสริม
สุขภาพแบบองค์รวมนี้ ทำให้พบว่า แกนนำอสม.และประชาชนที่เข้าร่วม
โครงการสะท้อนถึงการมีสุขภาพที่ดีขึ้น อาทิ ความดันโลหิตกลับสู่ภาวะปกติ
หลังจากเข้าร่วมโครงการกับรพ.สต.ไประยะหนึ่ง อสม.บางท่านระดับน้ำตาล
ในเลือดลดลง เป็นต้น

ซึ่งจะเห็นได้ว่า การส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวม และมีการปฏิบัติจริง
อย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการมีสุขภาพดีโดยเฉพาะการลดอาการของโรคไม่ติดต่อ
เรื้อรังลง แทนที่การรักษาแบบกินยาเพียงอย่างเดียว

ส่วนที่

5

ปัจจัยเอื้อ/ข้อจำกัด/สิ่งที่ต้องพัฒนาต่อเนื่อง

การพัฒนาต้นแบบโรงเรียนและองค์กรในการจัดปัจจัยแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะ เป็นการส่งเสริมให้โรงเรียนและองค์กรให้ดำเนินงานเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนและกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่มีสุขภาพดี และเป็นการเชื่อมต่อกองค์ความรู้/ภูมิปัญญาของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการในพื้นที่เดียวกัน รวมทั้งเป็นการเชื่อมต่อผลผลิตอินทรีย์จากเกษตรกรสู่ผู้บริโภคเชิงสถาบันและผู้บริโภคทั่วไป เป็นมิติของการพึ่งพาตนเองได้ในชุมชนเดียวกัน

ซึ่งผลการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมให้เกิดโรงเรียนและองค์กรต้นแบบฯ สามารถบรรลุผลได้ตามวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะการเกิดต้นแบบในระดับโรงเรียนและองค์กร แต่อาจจะยังไม่บรรลุเป้าหมายในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และผลผลิตระหว่างเกษตรกร โรงเรียน และองค์กรในพื้นที่ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในมิติของการเกิดชุมชนพึ่งพาตนเอง โดยการทำงานที่ผ่านมาทั้งปัจจัยเอื้อ ข้อจำกัด และสิ่งที่ต้องการพัฒนาต่อเนื่องในประการสำคัญๆ ดังนี้

5.1 ผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์เป็นปัจจัยความสำเร็จอันดับแรก

การทำงานผลักดันเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร สิ่งสำคัญคือ วิสัยทัศน์ของผู้บริหาร กล่าวคือ ผู้บริหารองค์กรต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ใน

การดำเนินการเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นภายในองค์กร โดยเริ่มจากวิสัยทัศน์ที่มีต่องานนั้นๆว่าจะเกิดประโยชน์ใดบ้างต่อองค์กร ดังเช่น วิสัยทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียนต่อการเป็นโรงเรียนต้นแบบที่มีการจัด บัณฑิตด้านอาหารสุขภาวะ ที่มองว่าการเป็นโรงเรียนต้นแบบจะทำให้ นักเรียนมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ และนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลการเรียนที่ดี มีลักษณะ พิธีประสงคตามกำหนดของกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้ผู้บริหารยังมีวิสัย ทัศน์ในการบูรณาการเนื้อหาสาระและวิธีการดำเนินงานเพื่อนำไปสู่การเป็น โรงเรียนต้นแบบให้เข้ากับระบบการเรียนการสอน หลักสูตร หรือวิธีการสอนที่ โรงเรียนดำเนินการอยู่เป็นประจำอยู่แล้ว ทำให้ไม่ได้เป็นการเพิ่มภาระงาน แต่ กลับเป็นการเพิ่มประโยชน์ทั้งแก่นักเรียน บุคลากรของโรงเรียน และประโยชน์ ต่อโรงเรียน

เช่นเดียวกับผู้บริหารของรพ.สต. ที่มองมิติการส่งเสริมสุขภาพแบบ องค์กรรวม และมีการจัดทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพแบบเป็นรูปธรรม รวม ทั้งมีการจัดการกับปัญหาที่ต้นทางคือ การบริโภคที่ปลอดภัย ถูกต้อง และ เหมาะสม

5.2 การประกาศเป็นนโยบายภายในโรงเรียนและองค์กร เป็นเสมือน พันธสัญญาขององค์กรที่ต้องดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย

การประกาศเป็นโรงเรียนและองค์กรต้นแบบฯ เป็นเสมือนพันธสัญญา ขององค์กรที่ต้องมีการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่ง หลังการประกาศเป็นนโยบายภายในองค์กรแล้ว ต้องมีการนำนโยบายลงสู่ การปฏิบัติด้วยการจัดทำแผนปฏิบัติการ ลงมือปฏิบัติ และมีการติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นวงจรการดำเนินงานที่องค์กรต้องจัดทำ อยู่แล้ว เพื่อให้บรรลุตามนโยบายขององค์กรที่กำหนดไว้

5.3 การบูรณาการเนื้อหาสาระไปกับงานประจำ เป็นการลดภาระงาน เพิ่มประโยชน์สูงสุดให้กับองค์กร เกิดการดำเนินงานต่อเนื่อง และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภค

การบูรณาการเนื้อหาสาระการดำเนินงานโครงการภายนอกองค์กรให้เข้าไปเป็นเนื้อเดียวกับงานปกติขององค์กร เป็นการดำเนินงานที่ช่วยลดภาระงาน เพิ่มประโยชน์สูงสุดให้กับองค์กร และสร้างความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ซึ่งผลการดำเนินโครงการพบว่า ทั้งโรงเรียนและรพ.สต. มีการบูรณาการเป็นโรงเรียนและองค์กรต้นแบบฯ เข้าสู่การดำเนินงานอย่างผสมกลมกลืนกับงานที่ทำอยู่เป็นปกติอยู่แล้ว ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการที่ 4: การจัดทำโครงการโรงเรียนและองค์กรต้นแบบฯ ที่มีข้อตกลงเรื่องการจัดทำแผนปฏิบัติการหรือโครงการที่สอดคล้องและเป็นเนื้อเดียวกับงานปกติขององค์กร ถือว่าเป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงานอีกกระบวนการหนึ่ง

นอกจากนี้การบูรณาการเนื้อหาสาระไปกับงานประจำ หรือเข้าไปในวิชาใดวิชาหนึ่งในกรณีของโรงเรียนนั้น เป็นการดำเนินงานที่ทำให้เกิดการบริโภคอาหารปลอดภัย เป็นไปตามภาวะโภชนาการ และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนสู่พฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารปลอดภัย ถูกต้อง เหมาะสมได้ในที่สุด

5.4 เพิ่มกระบวนการทำงานเพื่อเชื่อมโยงเกษตรกรในพื้นที่กับโรงเรียนและองค์กร เพื่อนำไปสู่การเป็นชุมชนพึ่งพาตนเองได้

เพื่อให้มิติของชุมชนที่มีองค์ประกอบของหน่วยทางสังคมที่ต่างมีหน้าที่ของตนแล้ว การเชื่อมโยงหน่วยต่างๆ ในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อหวังให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนนั้นกลายเป็นเรื่องที่ดี หากโครงการสามารถเพิ่มกระบวนการเชื่อมโยงเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต

สู่เกษตรอินทรีย์ ให้เข้ากับโรงเรียนและองค์กรในพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการเช่นเดียวกัน จะทำให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาด้านการผลิต และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมไปถึงการเชื่อมโยงผลผลิตทางการเกษตรสู่ผู้บริโภคภายในท้องถิ่น เกิดความเชื่อมั่น และเกิดระบบการตลาดท้องถิ่นที่ยั่งยืน กลายเป็นชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ครบตามห่วงโซ่อาหาร (การผลิต การบริโภค และการตลาด)

5.5 สามารถนำกระบวนการพัฒนาโรงเรียนและองค์กรต้นแบบการจัดปัจจัยแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาวะไปใช้กับองค์กรประเภทอื่น ๆ ได้ตามความเหมาะสม

ผลจากการใช้กระบวนการทำงาน 7 ขั้นตอนหลักในการพัฒนาให้เกิดโรงเรียนและรพ.สต.ต้นแบบที่มีการจัดปัจจัยแวดล้อมด้านอาหารสุขภาวะ พบว่า ได้ผลดีในการทำให้เกิดโรงเรียนและรพ.สต.ต้นแบบ จึงเห็นได้ว่า สามารถนำกระบวนการนี้ไปใช้กับองค์กร/หน่วยงานอื่น ๆ นอกเหนือจากโรงเรียนและรพ.สต.เพื่อพัฒนาให้เกิดการองค์กรต้นแบบได้ และมีการปรับใช้และพัฒนาให้เหมาะสมตามบริบท/ประเภทขององค์กร

คู่มือการพัฒนาต้นแบบ
โรงเรียนและองค์กรที่มีการจัดน้ำจิ้ม
สิ่งแวดล้อมด้านอาหารเพื่อสุขภาพ

เอกสารเผยแพร่ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพชาวนา เพื่อสร้างแหล่ง
อาหารปลอดภัยและสุขภาวะที่ดี ของชุมชนชาวนาและผู้บริโภค

มูลนิธิชีวิตไท (Local Act)
ข้อมูลเพิ่มเติม www.landactionthai.org
www.facebook.com/LocalAct

